

אנואר זידאני

מכון זינמן לארכיאולוגיה,
אוניברסיטת חיפה

עירית זהר

המכון לארכיאולוגיה, האוניברסיטה
העברית בירושלים; המכון ללימודי
ים ע"ש ליאון רקנטי, אוניברסיטת
חיפה

איילת גלבוט

מכון זינמן לארכיאולוגיה,
אוניברסיטת חיפה

גיא בר-עוז

מכון זינמן לארכיאולוגיה,
אוניברסיטת חיפה

ציטוט מומלץ

זידאני א, זהר ע, גלבוט א ובר-עוז ג.
2014. פניקים, ים ודגים: תל דור
כמקרה מבחן. *אקולוגיה וסביבה*
5(1): 114-115.

פניקים, ים ודגים: תל דור כמקרה מבחן

גיליון אביב 2014 / כרך 5(1) / הים התיכון / 4 במאי, 2014

[בקצרה](#)

הפניקים היו מגדולי יורדי הים של העת העתיקה, ושרידי תרבותם התגלו לאורך חופי הים התיכון. ידיעותינו על מהות הקשר בין הפניקים ויורדי ים אחרים לסביבתם הימית נדונה, עד כה, מתוך הממצאים באתרים ארכאולוגיים. אתר מפתח לחקר התפתחות התרבות הפניקית בתקופת הברזל הקדומה (1200-900 לפנה"ס בקירוב) הוא תל דור שבחוף הכרמל, הממוקם ליד בית גידול ייחודי ומגוון של מפרצים טבעיים וטבלאות גידול. כבר בעת היווסדה בתקופת הברונזה שימשה דור עיר נמל מרכזית, וקיימה מסחר ער עם אזורים שונים באגן הים התיכון, כדוגמת קפריסין ויוון. על חשיבותה של דור בכלכלה ובמסחר הימיים אנו למדים מהכתוב במגילת ונאמון המצרית (שמתוארכת למאה ה-11 או ה-10 לפנה"ס) וממצאים רבים, בעיקר כלי חרס מאזורים ים תיכוניים שונים^[1].

מחקר זה מספק לראשונה הצצה להיכרותם של תושבי דור הקדומים עם סביבתם הימית ולהרכב מיני הדגה שהתקיימו בחוף הים של הכרמל, באמצעות לימוד של שרידי דגים שנתגלו באתר בשכבות המתוארכות לתקופת הברזל. שיטות הדגימה שהונהגו בחפירה, שכללו ניפוי ברשת עדינה (2 מ"מ), אפשרו לאסוף את כל החומר הזואולוגי שהורבד באתר^[2]. במעבדה מוין החומר הזואולוגי, ובעזרת אוסף משווה זוהו שרידי הדגים לרמת המשפחה, ובמידת האפשר גם לרמת הסוג והמין^[3]. האיסוף הקפדני של החומר הזואולוגי בכל שלבי עיבוד החומר מאפשר בפעם הראשונה לשרטט קווים מהימנים למגוון ולשפע של מיני הדגים שנוצלו באותה תקופה, ובאמצעותם ללמוד על הרכב מיני הדגה שהתקיימו בחוף הכרמל לפני כ-3,000 שנים.

אפינה טרופה בחוף הבונים | צילום: דותן רותם

עד כה זוהו למעלה מ-30,000 שרידי דגים מתקופת הברזל. הרכב הדגה כולל כ-20 מינים, מ-12 משפחות דגים מבתי גידול שונים. מקורם של רוב מיני הדגים בים התיכון, אולם נמצאו גם דגי מים מתוקים שמקורם בנילוס, כולל הדג נסיכת הנילוס (*Lates niloticus*). על אף עושר המינים הרב, יותר ממחצית מהדגים שזוהו באתר שייכים למשפחה אחת – משפחת הסְפְרוֹסִיִים (*Sparidae*, שלפחות חמישה מינים שזוהו משתייכים אליה). טווח הגדלים שנמצא רחב, ומורכב מפרטים בגדלים

שונים: החל בפרטים קטנים שאורך גופם המרבי היה כ-10 ס"מ, ועד פרטים גדולים שאורך גופם היה כמטר (מעל 5 ק"ג).

נתונים אלו מעניינים ממספר סיבות:

- שכחותם של הספרוסיים בשלל הדיג החופי בארץ כיום (על פי נתונים שנאספו טרם התבססות החקלאות הימית) נמוכה בהרבה מזו שנמצאה בדור.
- לספרוסיים ערך כלכלי גבוה, כפי שעולה מהיותם ענף גידול מרכזי בחקלאות הימית כיום.
- הספרוסיים הבוגרים מגיעים לאזור החוף בתקופת הרבייה, והפרטים הצעירים מאכלסים אזורים לגונות רדודות.
- לספרוסיים היה כנראה ערך כלכלי גבוה גם בעת העתיקה, שכן שרידיהם מופיעים גם באתרים פנים-יבשתיים, דבר המעיד על שימורם לטווח זמן ארוך [5,4].

משכחותם הגבוהה של הספרוסיים בתל דור וממידות גופם אנו מסיקים שתושבי האתר עסקו בדיג אינטנסיבי באזור החוף הרדוד. נראה כי הדיג כלל שימוש בטכנולוגיות שאפשרו איסוף של דגים קטנים וגדולים. במקרה של הספרוסיים, ייתכן שהדבר מעיד על דיג אינטנסיבי בעונת הרבייה, אז מגיעים הפרטים הבוגרים לאזורים רדודים יותר בחוף. נתונים אלה פותחים צוהר הן לפסיפס הנופי ולמגוון בתי הגידול שהיו בים התיכון טרם התערבות האדם בסביבה הימית, הן לנהגים כלכליים ותרבותיים של הפניקים.

מקורות

1. Gilboa A and Sharon I. 2008. Between the Carmel and the sea: Tel Dor's Iron Age reconsidered. *Near Eastern Archaeology* **71**: 146–170
2. Zohar I and Belmaker M. 2005. Size does matter: Methodological comments on sieve size and species richness in fishbone assemblages. *Journal of Archaeological Science* **32**: 635–641
3. Wheeler A and Jones AJK. 1976. Fish remains. In: Rogerson A (Ed). *Excavation on Fuller's Hill, Great Yarmouth*. Norfolk: Norfolk Archaeological Unit
4. Van Neer W, Lernau O, Friedman R, et al. 2004. Fish remains from archaeological sites as indicators of former trade connections in the Eastern Mediterranean. *Paléorient* **30**: 101–148
5. Van Neer W, Zohar I and Lernau O. 2005. The emergence of fishing communities in the Eastern Mediterranean region: A survey of evidence from Pre-and-Protohistoric periods. *Paléorient* **31**: 131–157